

Triggerfactoren in het radicaliseringsproces

In het kort

Radicalisering is een complex proces, waarbij veel verschillende factoren een rol spelen – er is eigenlijk nooit één enkele oorzaak. Bepaalde omstandigheden kunnen een voedingsbodem voor radicalisering vormen: een achtergestelde sociale positie, of algemene gevoelens van frustratie over het eigen leven of de situatie in de wereld.

Er zijn echter veel mensen die in zo'n positie zitten of met zulke gevoelens kampen, die niet radicaliseren. Dus dit kan niet het (enige) antwoord zijn op de vraag waarom iemand radicaliseert. Vaak zijn het concrete gebeurtenissen die de emmer doen overlopen en die daarmee het proces van radicalisering in gang zetten of versnellen, zoals de dood van een naaste of het verlies van werk. Deze gebeurtenissen heten ook wel triggerfactoren.

Om radicalisering tegen te gaan, is het belangrijk deze doorslaggevende gebeurtenissen vóór te zijn of er goed op te kunnen reageren. Deze brochure zet op basis van het onderzoek *Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces** kort uiteen welke gebeurtenissen een triggerfactor kunnen zijn, en welke rol ze spelen in het radicaliseringsproces.

Professionals die in direct contact staan met jongeren, zoals docenten, jongerenwerkers, politieagenten en hulpverleners, zijn samen in staat om zorgwekkende gebeurtenissen te signaleren en op verschillende manieren in te grijpen. Deze brochure dient als bron van informatie om specifieke situaties beter te kunnen duiden.

De brochure hoort ook als achtergrondinformatie bij de *infographic triggerfactoren*. Dit is een online tool, die per triggerfactor tips en adviezen geeft voor de professionals. De infographic is te vinden op www.socialestabiliteit.nl.

* Dit onderzoek is in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid uitgevoerd door de Expertise-Unit Sociale Stabiliteit in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam. Het is te vinden via: www.socialestabiliteit.nl/documenten/publicaties/2015/10/13/triggerfactoren-in-het-radicaliseringsproces

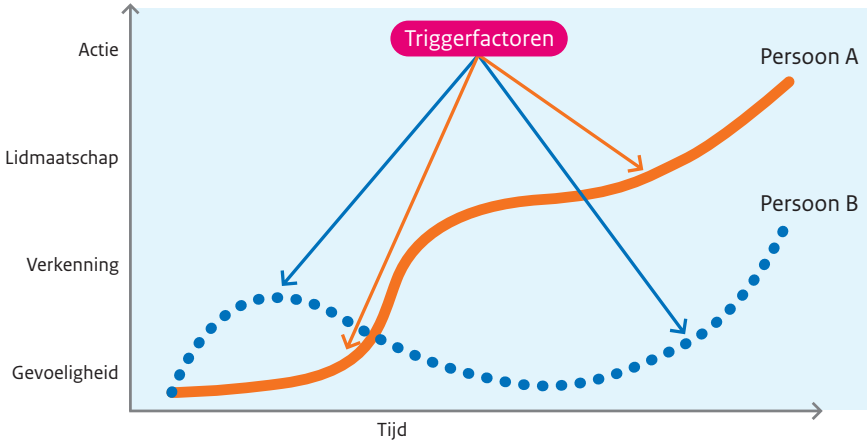
1 Welke rollen spelen triggerfactoren in het proces van radicalisering?

Een radicaliserend persoon doorloopt verschillende stadia. Er zijn verschillende wetenschappelijke indelingen, maar in het algemeen kunnen we de volgende fasen onderscheiden:

- 1 **Gevoeligheid:** een persoon is gevoelig voor radicalisering, bijvoorbeeld omdat er sprake is van een voedingsbodem, of een lage weerbaarheid.
- 2 **Verkenning:** een persoon gaat actief op zoek naar informatie over radicale groepen en ideologieën, en begint de wereld door dat radicale perspectief te bekijken.
- 3 **Lidmaatschap:** een persoon voelt zich onderdeel van een radicale groep, of aanhanger van een radicale stroming. Het ideologische gedachtegoed wordt verder ontwikkeld of toegeëigend. Mogelijkerwijs neemt ook de bereidheid toe om geweld als geoorloofd middel te zien.
- 4 **Actie:** een persoon onderneemt actie, zoals het voorbereiden of uitvoeren van een daad van geweld. In feite is hier vaak al sprake van extremisme of terrorisme.

Radicalisering verloopt echter zelden zo overzichtelijk. Het is lang niet altijd een gestage ontwikkeling van gevoeligheid voor radicalisering tot een terroristische actie. Het proces kan onderweg versnellen, vertragen of zelfs helemaal omkeren. Bij veel mensen vindt de laatste fase, actie, zelden plaats. De figuur toont twee mogelijke voorbeelden van hoe zo'n proces kan verlopen.

Figuur Twee voorbeelden van een radicaliseringsproces

Triggerfactoren kunnen in verschillende fasen van het radicaliseringsproces plaatsvinden; ze luiden vaak de overgang van de ene naar de andere fase in. Sommige gebeurtenissen kunnen er bijvoorbeeld toe leiden dat iemand open komt te staan voor een radicale ideologie en tot verkenning overgaat. Andere gebeurtenissen zorgen er voor dat iemand verder de radicale groep wordt ingezogen. Er zijn echter ook triggerfactoren die het proces van radicalisering omkeren – zoals het vinden van een baan of het stichten van een gezin – en daarmee een proces van de-radicalisering in gang zetten.

2 Welke gebeurtenissen kunnen een triggerfactor zijn?

Uit wetenschappelijk onderzoek en biografieën van radicalen blijkt dat er minstens dertien soorten gebeurtenissen zijn die als triggerfactoren kunnen dienen. Deze zijn onder te verdelen in drie niveaus: het persoonlijke niveau, het groepsniveau en het samenlevingsniveau.

Persoonlijk niveau

Dit zijn vooral gebeurtenissen die mensen extra kwetsbaar kunnen maken voor radicalisering of andere soorten problematisch gedrag, zoals maatschappelijke isolatie, verslaving of criminaliteit.

Confrontatie met de dood: de dood van een naaste, of een confrontatie met de eigen sterfelijkheid (zoals in een auto-ongeluk), kan iemand open doen staan voor (verdere) radicalisering. Vaak omdat een persoon in een existentiële crisis belandt, en op zoek gaat naar betekenis buiten de eigen leefwereld.

‘De moeder van Mohammed blijkt borstkanker te hebben en overlijdt eind 2001. Dit is volgens eigen zeggen een belangrijk keerpunt in zijn ontwikkeling. Vanaf dat moment begint een zoektocht naar de waarheid’

Citaat over het leven van Mohammed B., uit: Buijs, Demant en Hamdy (2006) *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*, p. 46. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Problemen thuis: ingrijpende gebeurtenissen in het gezinsleven, zoals een scheiding of aanhoudende ruzies, kunnen iemand vatbaar maken voor radicalisering. Bij veel radicalen is er sprake van een verscheurd gezin, of een instabiele gezinssituatie.

‘Breivik groeide op in een rijke buurt in Oslo. Maar zijn thuissituatie moet vanaf het begin ellendig zijn geweest. Hij was nog een baby toen zijn ouders scheidden. Zijn vader, een diplomaat, verdween volledig uit zijn leven. En zijn moeder was een depressieve, zelfdestructieve vrouw die eraan dacht haar zoon en zijn zus naar een weeshuis te sturen [...] Breivik werd gered van zijn lot, maar lijkt een behoeftig kind te zijn geweest, die zijn moeders verwaarlozing op anderen afreageerde die zwakker dan hij waren, door het pesten van zijn zus en het mishandelen van huisdieren.’

Vertaald citaat uit ‘One of Us: The Story of Anders Breivik and the Massacre in Norway by Åsne Seierstad’, www.theguardian.com, 26 februari 2015.

Schooluitval en verlies van (perspectief op) werk: bij sommige personen lijkt het verlaten van school of het verlies van een baan te leiden tot (verdere) radicalisering. Het kan leiden tot een persoonlijke crisis, en het verbreken van sociale banden. Dit soort gebeurtenissen speelt daarnaast een rol als positief keerpunt, zo blijkt uit criminologisch onderzoek. Het vinden van een baan of opleiding zorgt dan voor een terugkeer naar het leven van voor de radicalisering of de criminele carrière. *‘Hoewel hij net als zijn broer Jason W. gearresteerd werd als lid van de Hofstad-groep, werd hij bij gebrek aan bewijs vrijgelaten, vond hij een baan en leek hij milder in de geloofsleer te worden. Toen hij vanwege zijn verleden echter toch werd ontslagen, ervoer hij dat als een klap in zijn gezicht. Hij stopte met solliciteren en ging veel om met religieuze vrienden uit Huizen en reisde later af naar Syrië waar hij tijdens een bombardement om het leven kwam.’*

Uit: Feddes, Nickolson, Doosje (2015) *Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Ervaringen met discriminatie en uitsluiting: ervaringen met discriminatie kunnen sterke gevoelens van frustratie en boosheid oproepen, en radicale groepen spelen op dat gevoel in. Deze ervaringen kunnen ervoor zorgen dat iemand open staat voor radicale ideologieën, of kunnen gezien worden als een bevestiging van iemands radicale gedachtegoed.

‘In seconden die minuten leken keek ik de klas rond en zag ik plots allemaal blanke kinderen – de slachtoffers, de Amerikanen – en ik, ik was Osama Bin Laden, de dader, de moslim. Ik had nog nooit gehoord van die man, maar voelde een mysterieuze verbondenheid en nieuwsgierigheid naar zijn beweegredenen. De haat en het pijlsnelle oordeel van een leerkracht hadden een jongen uit Baardegem tot woordvoerder van wereldwijde terroristen gebombardeerd.’

Citaat van Montasser Alde’emeh, vertelt over een ervaring in de klas na de aanslagen van 9/11. AlDe’meh en Stockmans (2014) *De Jihadkaravaan. Reis naar de wortels van de haat*. Tiel: Lannoo.

Aanvaring met autoriteiten: ook een aanvaring met autoriteiten – zoals een staandehouding of arrestatie door de politie – kan negatieve gevoelens oproepen, of als bevestiging voor een radicaal wereldbeeld dienen. Het kan er echter ook voor zorgen dat iemand zich gaat bezinnen op de gevolgen van zijn radicale levenswandel en tot inkeer komt.

‘Ik gaf ze [de politie] alles en ze onderzochten mijn huis wat vernederend was om mee te maken. Toen ze weg waren voelde ik me geschokt en boos. Het voelde als een klap in het gezicht en gaf me het gevoel dat deze hele samenleving racistisch is. Ze noemen me een terrorist? Ik geef ze een terrorist als ze dat willen.’

Een citaat van ‘Ahmed’ uit Engeland, die beschuldigd werd van extremisme. Uit: ‘How I was de-radicalised’, www.bbc.nl, 15 juni 2015.

Groepsniveau

Hier gaat het om gebeurtenissen die een aanbod bieden op de vragen van zoekende personen die vatbaar zijn voor radicalisering.

Het verbreken van sociale bindingen: dit type gebeurtenis kan op verschillende manieren als triggerfactor werken. Zoals eerder genoemd kan schooluitval en het verlies van een baan een zoektocht in gang zetten die soms eindigt bij een radicale ideologie. Het kan echter ook verderop in het proces plaatsvinden, aangezien radicale groepen hun leden vaak dwingen om zich te isoleren van de sociale omgeving, zoals het gezin, de sportclub, of religieuze organisatie waar de persoon oorspronkelijk naartoe ging.

'Ik isoleerde me letterlijk van al mijn vrienden en gemeenschapsleden gedurende het laatste jaar dat ik in Amerika was. [...]. Toen ik dichterbij de waarheid kwam, verloor ik al mijn vrienden, ik vond niemand in mijn gemeenschap die het pad wilde begaan waar ik naar verlangde.'

Vertaald citaat van Hoda, een 20-jarige vrouw die in november 2014 naar Syrië vertrok. Uit: 'Gone Girl. An Interview With An American In ISIS', www.buzzfeed.com, 17 april 2015.

Het ontmoeten van radicale personen: vaak is een ontmoeting met een charismatisch radicaal persoon een belangrijke, doorslaggevende stap in het radicaliseringsproces. Dit kan gebeuren als een persoon al zoekende is, of wanneer deze al radicale ideeën heeft ontwikkeld. Deze radicale persoon komt in verschillende vormen: soms is het een ronselaar, soms een vriend en soms zelfs iemand uit de eigen familie.

'Ik werd pas enthousiast over het kalifaat toen een ronselaar van Hizb ut-Tahrir me op die boosheid aansprak en me een verklaring en een droom bood. Mijn boosheid koppelde ik aan de radicale islam, een verderfelijke ideologie. D e stap maakte me radicaal.'

Maajid Nawaz over zijn eigen proces van radicalisering. Uit: 'De strijd tegen extremisme begint met die voor mensenrechten, stelt deze ex-jihadist', uit www.decorrespondent.nl, 6 april 2015.

Toetreding tot een radicale groep: dit is een van de belangrijkste triggerfactoren in het radicaliseringsproces. In feite vindt dan ook de overgang plaats van de fase van verkenning naar de fase van lidmaatschap. Binnen de groep wordt het radicale gedachtegoed sneller verder ontwikkeld. Door het versterken van de onderlinge banden – en het verbreken van de oorspronkelijke sociale bindingen – wordt een teruggkeer naar het leven van voor de radicalisering moeilijker.

‘Na een roerige periode in haar leven vond zij rust in het Centrum Islamique Belge in Sint-Jans-Molenbeek, een ontmoetingsplaats van islamitische fundamentalisten en één van de eerste plaatsen waar radicaal-jihadistische geluiden werden uitgedragen’

Een citaat over Malika E., die via deze groep een man vond met wie ze zich uiteindelijk bij Al-Qaida aansloot. Uit: Beatrice de Graaf (2012) *Gevaarlijke vrouwen. Tien militante vrouwen in het vizier*, p. 192. Amsterdam: Boom.

Confrontatie met propaganda: via radicale propaganda kan een zoekend persoon een antwoord vinden op zijn of haar vragen, en betekenis geven aan bepaalde complexe gebeurtenissen op het wereldtoneel (zoals een conflict in het Midden-Oosten) en in het persoonlijke leven (zoals een ervaring met discriminatie). Propaganda roept negatieve emoties op die kunnen leiden tot groepsconflicten en radicalisering. Ook kan het de drempel naar het gebruiken van geweld verlagen.

‘Ik begon de filmpjes te kijken en ik werd hardvochtig. [...] Nadat ik over misdaden van Sjiieten had gelezen zag ik een video van een executie van een Iraakse soldaat en ik herinner me dat ik dacht: “Goed”.’

Vertaald citaat van ‘Sajid’ in het artikel ‘Are IS recruitment tactics more subtle than we think?’, www.bbc.com, 30 juli 2015.

Deelname aan een trainingskamp: het spreekt voor zich dat de deelname aan een terroristisch trainingskamp een belangrijke stap is in het proces van radicalisering. Het is in feite een versterking van andere triggers: de banden met radicale groepen worden verstevigd, en de confrontatie met propaganda is vaak heviger. Ook kan er van deelnemers geëist worden dat banden met de sociale omgeving worden verbroken. Tot slot kunnen gevechtsoefeningen tijdens een trainingskamp ervoor zorgen dat de persoon eerder geweld zal durven te gebruiken.

‘Okamoto was onder de indruk zowel van de training als van de serieuze toewijding aan de revolutie die iedereen tentoonspreidde. Hij schepte op tegen mij dat hij na die training de Japanse verdedigingsstrijdkrachten “aankon”.’

Een citaat over Okamoto, een Japanse extremist die in 1972 meewerkte aan een aanslag op een Israëliësch vliegveld. Uit: Steinhof (1976) *Portrait of a terrorist: An interview with Kozo Okamoto*. Asian Survey, Berkeley: California University Press.

Samenlevingsniveau

Dit zijn gebeurtenissen of kwesties vanuit de samenleving (zowel landelijk als internationaal) die iemand aan het denken zetten, of juist iemand bevestigen in zijn of haar radicale denkbeelden.

Politiek debat en beleid: deze zaken kunnen soms als trigger dienen voor radicalisering, wanneer ze als aanval op de groep worden opgevat en gevoelens van uitsluiting oproepen. Zoals bij alle mogelijke triggers op samenlevingsniveau speelt hier de interpretatie van de gebeurtenis een grote rol.

‘Het moest eens genoeg zijn, iemand moet zeggen hoe het is. Eerst het hoofddoekverbod in België, dan het boerkaverbod in Frankrijk. Wat volgt? Het verbod om moslim te zijn? Wat is de volgende stap?’

Uitspraak van de woordvoerder van het (voormalige) ShariaqBelgium, Fouad Belkacem. Uit: ‘Kebab met een boodschap: waarom we de woordvoerder van ShariaqHolland spraken en hoe dat ging’, www.vice.com/nl, 27 mei 2011.

Oorlogen en aanslagen: ook deze gebeurtenissen kunnen door radicale groepen worden aangegrepen om hun propaganda te verspreiden, of kunnen mensen überhaupt aan het denken zetten. Zo kunnen ze indirect als trigger fungeren in verschillende fasen van radicalisering.

‘[...] als ik een ronselaar was [...] dan zou mijn baan wel erg makkelijk zijn wanneer een Amerikaanse drone een dorp in Afghanistan bombardeert en 70, 80 onschuldige mensen op een huwelijk om het leven brengt...’

Uitspraak van een voormalig extremist in Groot-Brittannië, uit Lakhani (2014) *Radicalisation as a moral career. A qualitative study of how people become terrorists in the UK. Proefschrift*, Cardiff University.

Oproepen tot actie: een gebeurtenis die direct impact kan hebben op iemands radicaliseringsproces, vooral in de latere fasen, is een oproep tot actie vanuit de radicale groep. Dergelijke oproepen kunnen iemand aansporen om nog verder te radicaliseren, en kunnen een handelingsperspectief bieden aan de radicaal.

‘Moslims, voeg je bij ons en spoed je naar de jihad [...] O moedjahedien overal, spoed je en maak Ramadan een maand van rampen voor de ongelovigen.’

Oproep van ISIS uit juni 2015.

3 Wanneer is een gebeurtenis een triggerfactor?

Dat de bovenstaande gebeurtenissen doorslaggevend waren bij mensen die radicaliseerden, betekent niet dat iedere persoon die iets dergelijks meemaakt ook echt dit proces doorloopt. Dit hangt af onder meer af van de gebeurtenis(sen) en de kenmerken van de persoon in kwestie.

Meerdere gebeurtenissen

De kans dat er sprake is van een triggerfactor is groter als er meerdere gebeurtenissen plaatsvinden, dicht op elkaar, en met een lange nasleep. En daarnaast is vooral de combinatie van deze gebeurtenissen belangrijk. Elk type gebeurtenis vervult immers een eigen rol in het radicaliseringsproces, en de verschillende fasen daarvan.

- Bepaalde typen gebeurtenissen kunnen ertoe leiden er dat iemand kwetsbaar wordt, en daarmee vatbaarder voor radicalisering en ander zorgwekkend gedrag (zoals criminaliteit, verslaving, isolatie). Het zijn dus met name de gebeurtenissen op het persoonlijke niveau, die vaak een diepe emotionele impact hebben, die mensen instabieler maken. Ook het verbreken van sociale bindingen kan als zo'n gebeurtenis worden gezien.
- Andere gebeurtenissen bieden een radicaal aanbod aan zoekende mensen, die het nodige hebben meegemaakt of die bepaalde buitenmatig sterke drijfveren hebben (zie ook de onderstaande vier type radicalen). Deze gebeurtenissen vinden we vooral op groepsniveau: propaganda, het ontmoeten van een radicaal persoon en/of het toetreden tot een radicale groep. In plaats van een radicale groep kunnen deze kwetsbare mensen echter ook 'gegrepen' worden door een sekte of een criminele (jeugd)bende.
- Andere gebeurtenissen zetten iemand aan het denken, of worden door de lens van een radicale ideologie als een bevestiging gezien van de eigen denkbeelden. Dit zijn met name de gebeurtenissen op samenlevingsniveau.

Persoonskenmerken

Of een gebeurtenis – of een combinatie daarvan – als triggerfactor fungeert, hangt natuurlijk ook af van de persoon zelf. Hoewel er geen standaard profiel is voor een radicaal, lijken de volgende persoonlijke eigenschappen in ieder geval wel een rol te spelen bij de omgang met mogelijke triggerfactoren.

Leeftijd

Een bijzonder kwetsbare periode in iemands ontwikkeling is de adolescentie, die kan beginnen vanaf 10 jaar en gemiddeld duurt tot 20 jaar. Adolescenten hebben meer moeite om met negatieve gevoelens om te gaan, waardoor ze eerder vatbaar zijn voor radicalisering en ander zorgwekkende ontwikkelingen. Ze zijn nadrukkelijk op zoek naar een eigen identiteit, en zijn gevoeliger voor zwart-wit-boodschappen en groepsdruk. Ook tijdens de jongvolwassenheid (20-25 jaar) kunnen mensen nog gevoelig zijn voor radicalisering, al neemt in die periode het zelfvertrouwen toe, worden zij socialer en kunnen zij beter omgaan met negatieve emoties.

Geslacht

Hoewel mannen vaker radicaliseren, komt radicalisering onder vrouwen uiteraard ook voor. Zij zijn gevoelig voor dezelfde triggerfactoren, al kan de manier waarop en mate waarin deze gebeurtenissen impact hebben wel verschillen per geslacht. Zo lijkt een gebeurtenis als *problemen thuis* bij mannen eerder tot radicalisering of ander problematisch gedrag te leiden dan bij vrouwen. En ander onderzoek stelt bijvoorbeeld dat vrouwen vaker door de andere sekse worden overgehaald om terrorist te worden, terwijl mannen er vaker zelf voor kiezen of door hun (mannelijke) vrienden worden overtuigd.

Gedragsproblematiek

Hoewel er nog niet veel onderzoek naar gedaan is, wijzen sommige studies op een verband tussen gedragsproblematiek en vatbaarheid voor radicalisering en crimineel gedrag. Ingrijpende ervaringen in de persoonlijke sfeer kunnen leiden tot agressief en antisociaal gedrag, dat op zijn beurt weer radicalisering of andere vormen van ontsporing tot gevolg kan hebben.

Type drijfveer

De aanwezigheid van een sterke psychologische drijfveer die moeilijk te beheersen is, kan het risico op radicalisering vergroten. In wetenschappelijk onderzoek worden globaal vier typen radicalen onderscheiden. Deze typen en hun drijfveren kunnen ook tegelijkertijd in één persoon voorkomen, maar er heeft dan wel één drijfveer de overhand.

Identiteitszoekers: onzekere personen met een laag zelfvertrouwen die boven alles op zoek zijn naar een groep die hen een duidelijke identiteit biedt.

Betekeniszoekers: personen die boven alles gedreven worden door een zoektocht naar zingeving en houvast – zoals bijvoorbeeld in de religieuze sfeer, vaak naar aanleiding van een existentiële crisis.

Rechtvaardigheidszoekers: personen met een sterk gevoel voor (on)rechtvaardigheid, die daardoor vatbaar(der) kunnen zijn voor de radicale ideologieën die zeggen tegen dat zelfde onrecht te strijden.

Sensatiezoekers: personen die bovenmatig aangetrokken worden door avontuur, sensatie en extreme uitdagingen. De romantiek van strijd kan een grote invloed op hen uitoefenen, waarbij men soms makkelijker overgaat tot grensoverschrijdend of specifiek gewelddadig gedrag.

4 Een recept voor preventie van radicalisering?

Samenvattend is er geen eenduidig profiel van een radicaal, of een standaardroute voor radicalisering. Het gaat om wisselende combinaties van triggerfactoren die op verschillende manieren invloed kunnen uitoefenen op uiteenlopende typen personen.

Hoewel er geen kant-en-klare oplossing is, bieden al deze factoren wel aanknopingspunten voor de duiding én het tegengaan van radicalisering. Zoals in het begin van deze brochure aangegeven, is daarom de *infographic triggerfactoren* ontwikkeld. In deze infographic zijn per gebeurtenis tips en adviezen opgenomen voor politieagenten, jongerenwerkers, docenten en hulpverleners. Dit instrument is te vinden op www.socialestabiliteit.nl.

